

Отримано: 31 березня 2023 р.

Прорецензовано: 15 квітня 2023 р.

Прийнято до друку: 4 травня 2023 р.

e-mail: 162@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2726-8181>

Web of Science Researcher ID: AAA-7006-2020

e-mail: eugenia@tumanova.org

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-0987-8918>

Researcher ID: HZI-3430-2023

e-mail: urm727@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8165-5348>

Researcher ID: HZH-3387-2023

DOI: 10.25264/2519-2558-2023-17(85)-143-146

Тимченко А. О., Туманова Є. О., Різ К. М. Універсум ув одному творі: аналіз поезії Ліни Костенко «Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить...». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2023. Вип. 17(85). С. 143–146.

УДК: 811.161.2.09(092)-1

Тимченко Антоніна Олександрівна,

кандидатка філологічних наук, доцентка,

Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського

Туманова Євгенія Олександрівна,

магістр письмового та усного перекладу,

Монтерейський інститут міжнародних досліджень,

Монтерей, Каліфорнія, США

Різ Кевін Мітчелл,

кандидат філологічних наук, лектор,

кафедра мов, літератур і культур,

Університет Північної Кароліни в Грінсборо, США

**УНІВЕРСУМ УВ ОДНОМУ ТВОРІ:
АНАЛІЗ ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО «ПОСЛУХАЮ ЦЕЙ ДОЩ. ПІДКРАВСЯ І ШУМИТЬ...»**

Ліна Костенко – унікальне явище в українській літературі ХХ – першої половини ХХІ століття. «Совість нації», яка водночас проти будь-яких ярликів, кліше та класифікацій, дисидентка, що своїми життям і творчістю ствердила імператив свободи – у світогляді й мистецтві, Ліна Костенко як поет досі залишається недостатньо прочитаною. Метою статті є аналіз вірша «Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить...» як досконалої структури, розкриття формального й змістового рівнів поезії.

Принцип дзеркала, застосований у творі, робить картину стереоскопічною, додаючи нові можливості для інтерпретації. Інтертекстуальний зв'язок із «Лісовою піснею» Лесі Українки, внутрішня інтертекстуальність, цікаві інтермедіальні аспекти поезії, а також паралелі з фактами біографії Ліни Костенко розширюють горизонт сприйняття твору. Авторка звужує та розширює об'єктив, накладає плани, унаслідок чого вірш стає об'ємним, багатоплановим. Звукопис поезії є доволі промовистим: окрім позірної зрозумілих алітерацій та асонансів перших рядків вірша, уважний читач здатен простежити закономірності іншого рівня, які вказують на кореляції земного, людського та позаземного, космічного; живого й мертвого; тимчасового та вічного.

Зроблено висновок, що поезія «Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить...» є універсальною картиною побутування душі в часі та просторі, а також те, що цей вірш про різновиди любові як сутності людини, любові до свого дому, до природи, любові жінки до чоловіка, до інших живих та померлих, до вічного та неосяжного.

Ключові слова: Ліна Костенко, поезія, звукопис, універсальність, мотив.

Antonina Tymchenko,

PhD, Associate Professor,

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts

Eugenia A. Tumanova,

Master of Arts in Translation and Interpretation,

Monterey Institute of International Studies, Monterey, CA, USA

Reese Kevin Mitchell,

PhD, Lector, Department of Languages, Literatures, and Cultures,

University of North Carolina Greensboro, USA

**THE UNIVERSE INSIDE A SINGLE WORK: AN ANALYSIS OF LINA KOSTENKO'S LYRIC
"I WILL LISTEN TO THIS RAIN. IT STEALS UP AND CLAMORS..."**

Lina Kostenko has been a unique force in Ukrainian literature in the 20th and the first part of the 21st centuries. Although she is called the "conscience of the nation", she has eschewed all labels, clichés and classifications; a dissident, she has reaffirmed the importance of freedom of thought and art through her life choices and her work. Yet, Lina Kostenko – the poet – deserves a closer reading. In this paper, the authors analyze the structure of the poem "I will listen to this rain. It steals up and clamors..." and examine its form and content.

The poem's mirror-like symmetry creates a stereoscopic effect, opening the door to new interpretations. The poem's fascinating intermedial elements, including an intertextual reference to "Forest Song" by Lesia Ukrainka and auto-intertextuality, as well as

biographical parallels, enable a broader understanding of the work. As the focus narrows, then widens, and other planes are superimposed, the poem expands, revealing its many layers.

The sound-symbolism employed in the poem speaks volumes: in addition to the more apparent use of alliteration and assonance in the first few lines, the attentive reader will find patterns on another level that connect the earthly, the human and the beyond, the cosmic; the living and the dead; the transient and the eternal.

The poem "I will listen to this rain. It steals up and clamors..." paints a universal image of existence in time and space where love is a human essence, whether this is love for one's home or the natural world, love of a woman for a man, love for those living and those who have passed on, for the eternal and the unfathomable.

Keywords: Lina Kostenko, poetry, sound-symbolism, universality, motif.

Ліна Костенко – унікальне явище в українській літературі ХХ – першої половини ХХІ століття. «Совість нації», яка водночас постає проти будь-яких ярликів, кліше та класифікацій, дисидентка, що своїми життям і творчістю ствердила імператив свободи – у світогляді й мистецтві, Ліна Костенко як поет досі залишається недостатньо прочитаною.

Поява критичних статей про лірику Ліни Костенко датується ще 1955 роком, проте більшість великих досліджень здійснено лише в останні десятиліття (2), (3), (4) та інші. Студіювання ж віршів із позицій структуралізму, мікроаналізу, вочевидь, потребує продовження, адже здатне привідкрити таємниці поетичної творчості авторки.

Метою статті є аналіз вірша «Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить...» (Костенко, 2002: 90) як досконалої структури, розкриття формального й змістового рівнів поезії.

Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить.
Бляшаний звук води, веселих крапель кроки.
Ще мить, ще мить, ще тільки мить і мить,
і раптом озирнусь, а це вже роки й роки!

А це уже віки. Ніхто уже й не зна,
в туманностях душі чи, може, Андромеди –
я в мантиях дощу, прозора, як скляна,
приходжу до живих, і згадую про мертвих.

Цілую всі ліси. Спасибі скрипалю.
Він добре вам зіграв колись мою присутність.
Я дерево, я сніг, я все, що я люблю.
І, може, це і є моя найвища сутність.

Уже початок вірша постає амбівалентним. Звучить активне дієслово «послухаю», що одразу ж вводить у контекст подій ліричну героїню. Проте водночас воно є «тихим» дієсловом, адже передбачається пасивне слухання. Шестистопний ямб ніби імітує звук скрапування дощу, цікаво, що звук води названо «бляшаним» – може йтися про піддашок або ринву: це зауваження вказує на перебування героїні в будинку, відкреслює простір «усередині» й «назовні», героїня слухає дощ, що зненацька з'явився, але вона лише сторонній спостерігач цього природного явища; краплі крокують весело й безтурботно.

Фоніка цього фрагмента дуже показова. Окрім уже помітного співзвуччя «шумить – ще мить» і кореляції написаного «ще мить» із уявним «щемить», важливу роль відіграє, приміром, наявність звуків «р», що знакують конкретне або земне, те, що є або було живим: підкрався; крапель кроки; раптом озирнусь; роки й роки; Андромеди; прозора, приходжу; мертвих; скрипалю; добре ... зіграв ... присутність; дерево. Складається враження, що героїня слухає історію, розказану дощем. І через дзвінкий стукіт крапель спливає оповідь про людей, про землю й космос. Постає мотив часу через образи миті й років, а також думка про невідворотність часу: цікаво, що авторка вживає слово «озирнусь», ніби, озирнувшись, ми можемо побачити плин років. Пригадується міф про Орфея, який міг повернути події навспак та воз'єднатися з коханою, проте озирнувся – і це стало фатальною помилкою, точкою невороття. Повідомлення про прихід дощу, а отже, плин часу насправді дивує героїню («підкрався і шумить»), час сповнений шуму, звуку. Контрастно звучить повідомлення в першій строфі про «веселі краплі» (як атрибут часу) та згадування про мертвих (смерть – також про час) у другій строфі. Але, з іншого боку дощ, нагадуючи про час, нагадує, що всі ми смертні.

Видається, що в першій строфі ніби накреслено програму всіх наступних подій: по-перше, звукописом розділено світи минушого й вічного, по-друге, уже тут намічені розділеність навпіл, принцип дзеркальності через показову структуру першого рядка, поділеного цезурою на дві рівні частини; авторка суворо дотримуватиме такого принципу й надалі:

Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить...

...

А це уже віки. Ніхто уже й не зна...

...

Цілую всі ліси. Спасибі скрипалю....

Ніби поділ: світ «я», світ людей, звичний світ – і світ природи, позалюдське, вічне.

Увесь вірш також ділиться на дві частини: якщо в першій строфі йшлося про земне життя героїні, то в другій і третій героїня ніби помирає й далі читаємо про її душу: «... я в мантиях дощу, прозора, як скляна, / приходжу до живих, і згадую про мертвих». Складається враження, що дощ як атрибут життя надає відлетілій душі (яка ширяє в космосі або навідує живих) обрисів, ніби мантия чарівника робить невидиме видимим або навпаки (згадаймо чарівні казки чи «Гаррі Поттера» Дж. Роулінг). Або ж ідеться про вікно, патьоки дощу на склі, що є межею внутрішнього та зовнішнього. Можлива й така інтерпретація: поет приходить, як дух, до читача, і, відкриваючи для себе вірш, ми читаємо присутність поета.

Подвійність намічена й у парах контрастів: живі-мертві, туманність-прозорість, веселий-щемкий («ще мить»=щемить).

Образ Андромеди, окрім космічного значення, – Туманність (метафора чогось незвіданого, неявного, до кінця нерозгаданого, як душа людини), галактика, яка, до речі, через кілька мільярдів років, можливо, зіллється з галактикою Чумацький шлях, – звичайно ж, відсилає нас до міфу про Андромеду. Надзвичайно вродлива, дівчина була прикута до скелі, де її мало

забрати чудовисько. Образ людини, яка, не маючи змоги діяти, є лише спостерігачкою всього довкуч, корелює з образом ліричної героїні, що слухає дощ та засвідчує плинність часу. До речі, коли йдеться про космос, поняття років переходить у поняття світлових років, відтак час іще більше розмивається, синонімізуючись із вічністю. Отже, із одного боку час – це минушість людського життя, а з другого – абсолют і нескінченність.

Окрім того, образ Андромеди є й маркером кохання між чоловіком та жінкою, адже, визволена та забрана Персеєм, вона залишилася вірною йому, щиро полюбивши. Тож для душі героїні, яка постає у вірші, важливий і цей прояв любові.

У другій строфі поезії лірична героїня стає активним діячем: «Приходжу до живих і згадую про мертвих». Розширення оптики з «я», що лише фіксує минушість, до «я», що взаємодіє з людьми, хоча б і силою думки показує висхідний рух від особистого до вселенської любові, універсалізуючи цю любов та людську душу.

Третя строфа вводить додатковий (до образу дощу) образ зі світу природи – ліси. Ліна Костенко у віршах неодноразово заявляє про своє особливе ставлення до лісу та дерев («Цей ліс живий. У нього добрі очі», «Сосновий ліс перебирає струни...»). Із біографії поетеси знаємо, що вона із чоловіком Василем Цвіркуновим та дітьми любила мандрувати, особливу роль приділяючи поїздкам на природу. Образ снігу трохи несподівано звучить після образу дощу, але, вочевидь, поетеси важливо показати всеохопність, всесезонність існування та любові.

У цій строфі знову знаходимо елемент дзеркальності – якщо досі мало місце олюднення дощу (адже він «підкрався», краплі веселі), то тепер елементи природи виходять на перший план: «Я – дерево. Я – сніг».

Невипадкове інтермедіальне введення у вірш образу скрипаля, який грає людям присутність ліричної героїні та ніби наділений божественною владою – створити або явити світові долю людини. Це може бути Господь Бог, а також і авторка, що виховувала власну душу, відточувала слово, аби потім через нього постати перед світом (згадаймо вірш «Доля»: «Я вибрала Долю собі сама. / І що зі мною не станеться – / у мене жодних претензій нема...»). Або поезія, яка диктує найголовніші слова, означуючи присутність автора.

Героїня може сприйматися як музика або музичний фрагмент; від волі й хисту скрипаля залежить, чи добре він зіграє її чи ні.

Пригадується драма-фесрія «Лісова пісня» Лесі Українки, де Лукаш музикою розбудив Мавку, і тут постають кореляції творця й сотвореного, чоловічого та жіночого начал, природи й культури.

Вірш становить накладання шарів:

Природа, космос	Існування людини	Душа, вічність, позачасся
... цей дощ. Підкрався і шумить. Бляшаний звук води, веселих крапель кроки.	Послухаю...	
	Ще мить, ще мить, ще тільки мить і мить, і раптом озирнусь, а це вже роки й роки!	
чи, може, Андромеди — я в мантиях дощу, прозора, як скляна,	Ніхто уже й не зна, в туманностях душі	А це уже віки. в туманностях душі
	я в мантиях дощу, прозора, як скляна, приходжу до живих, і згадую про мертвих.	я в мантиях дощу, прозора, як скляна, приходжу до живих, і згадую про мертвих.
всі ліси.	Цілую...	
Я дерево, я сніг,	Спасибі скрипалю. Він добре вам зіграв колись мою присутність. Я дерево, я сніг, я все, що я люблю. І, може, це і є моя найвища сутність.	І, може, це і є моя найвища сутність.

Тож поезію можна відчитати в різних площинах – на тему природи, таку важливу для Ліни Костенко, накладається філософія існування людини, а далі маємо тематичний і психологічний вихід у позачасся, де актуальні лише два концепти – душа й вічність.

Проте показово, що під час накладання шарів бачимо повтори, а точніше рядки, присутні в усіх трьох шарах. Це силові поля твору, квінтесенція думки й почуття, сам рух цих думок цікавий – від опису елементів природи до формулювання тези про найвищу сутність.

Фінал останньої строфи пропонує універсальну формулу «присутність+любов=найвища сутність». Тож інтегрально всі теми та мотиви вірша поєднуються в одній точці – концепті любові, різновидів любові як сутності людини, любові людини до свого дому, до природи, любові жінки до чоловіка, до всіх живих та померлих, до беззахисного, тимчасового та вічного й неосяжного.

Отже, принцип дзеркала, застосований у творі, робить картину стереоскопічною, додаючи нові можливості для інтерпретації. Авторка звужує та розширює об'єктив, накладає плани, унаслідок чого вірш стає об'ємним, багатоплановим. Звукоспис поезії є доволі промовистим: окрім позірно зрозумілих алітерацій та асонансів перших рядків вірша, уважний читач здатен простежити закономірності іншого рівня, які вказують на кореляції земного, людського та позаземного, космічного; живого й мертвого; тимчасового та вічного.

Поезія «Послухаю цей дощ. Підкрався і шумить...» є універсальною картиною побутування душі в часі та просторі, розповідає про різновиди любові як сутності людини.

Лірична творчість Ліни Костенко потребує глибокого й усебічного дослідження з позицій мікроаналізу віршів, розшифрування їхніх прихованих кодів і сенсів.

Література:

1. Брюгген В. Література, яка вмє сміятись. *Вітчизна*. 1971. № 5. С. 166.
2. Брюховецький В. С. Ліна Костенко : нарис творчості. Київ: Дніпро, 1990. 262 с.
3. Дячок С. Інтертекст у поезії Ліни Костенко: дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 «Українська література». Київ, 2019. 186 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Diachok_Svitlana/Intertekst_u_poezii_Liny_Kostenko.pdf?PHPSESSID=e29uqocf6096qvioj9q9vfbte4 (дата звернення 20.04.2023).
4. Мариняк Р. С. Історіософія поезії Ліни Костенко: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01 «Українська література». Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х., 2005. 19 с.
5. Landscapes of Memory. The Selected Later Poetry of Lina Kostenko / transl. from Ukrainian by Michael M. Naydan ; transl. Ed. by Olha Luchuk. Lviv: Litopys Press, 2002. 127 p.
6. Пейзажі пам'яті : вибр. поезії (1977–1989). Львів: Літопис, 2002. 127 с. Текст паралел. укр., англ.

References:

1. Bryughen V. Literatura, yaka vmiye smiyatys'. *Vitchyzna*. 1971. № 5. S. 166. (Bruggen V. Literature that can laugh//Motherland)
2. Bryukhovets'kyi V. S. Lina Kostenko : narys tvorchosti. Kyiv: Dnipro, 1990. 262 s. (Bryukhovetsky V. S. Lina Kostenko: essay of creativity)
3. Dyachok S. Intertekst u poeziyi Liny Kostenko / dys. ... kand. filol. nauk : 10.01.01 «Ukrayins'ka literatura». Kyiv, 2019. 186 s. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Diachok_Svitlana/Intertekst_u_poezii_Liny_Kostenko.pdf?PHPSESSID=e29uqocf6096qvioj9q9vfbte4 (data zvernennya 20.04.2023). (Dyachok S. Intertext in the poetry of Lina Kostenko)
4. Marynyak R. S. Istoriosofiya poeziyi Liny Kostenko: Avtoref. Dys. na zdobuttya vchenoho stupenya kand. filol. nauk : 10.01.01 «Ukrayins'ka literatura». Khark. nats. un-t im. V.N.Karazina. Kh., 2005. 19 s. (Maryniak R. S. Lina Kostenko's historiosophy of poetry)
5. Landscapes of Memory. The Selected Later Poetry of Lina Kostenko / transl. from Ukrainian by Michael M. Naydan ; transl. Ed. by Olha Luchuk. Lviv: Litopys Press, 2002. 127 p.